Izabela Świerkot

Quebec jako przykład jurysdykcji mieszanej

TransCanadiana 8, 298-311

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Izabela Świerkot
Jagiellonian University in Kraków

QUEBEC JAKO PRZYKŁAD JURYSDYKCJI MIESZANEJ

Abstract

The article is an excerpt taken from the MA thesis *Pozycja ustrojowa oraz system prawa Quebecu* (*The Political Position and the Legal System of Quebec*), which presents an overview of the distinctive legal character of Quebec over the years. The article, which originally is the last chapter of the thesis, concentrates on the concept of mixed jurisdiction (the mixed legal system region), discussing the evolution of its definition from the beginning of the twentieth century to the present and analyzing its main features. Quebec is depicted as an instructive example of a political subdivision in which the mixed system, which derived partly from the civil law and partly from the common law tradition, prevails.

Résumé

Cet article est extrait du mémoire de Maîtrise intitulé *Position politique et système juridique du Québec*. L'objectif de la présente analyse est de présenter le caractère juridique du Québec au fil de son histoire. L'article, qui constitue le dernier chapitre du travail de recherche, se concentre sur le concept de juridiction mixte (dans cette région au système juridique mixte) et présente l'évolution de sa définition du début du XXe siècle jusqu'à aujourd'hui ainsi que ses principales caractéristiques. Ce texte présente le Québec d'après une division politique exemplaire dans laquelle prévaut le système mixte qui dérive de la loi civile comme de la loi commune traditionnelle.

System jurysdykcji mieszanej (ang. *mixed jurisdiction*), pojęcie stosunkowo młode w dorobku literatury prawniczej, w klasycznym ujęciu obejmuje system łączący kontynentalny porządek prawa stanowionego w sferze prawa prywatnego oraz *common law* w kwestiach prawa publicznego. W Quebecu jego początki datuje się

od roku 1763, czyli moment przejęcia Nowej Francji przez Brytyjczyków po wojnie siedmioletniej i pojawienie się na dotychczas francuskich terenach wpływów prawa anglosaskiego. Quebec wpisuje się w krąg regionów jurysdykcji mieszanej i wraz z takimi miejscami świata jak Szkocja, Luizjana czy Puerto Rico, odznacza się współistnieniem na swoim terytorium dwóch, wchodzących ze sobą w interakcje porządków prawnych, jednocześnie odznaczając się pewnymi cechami niepowtarzalnymi nigdzie indziej.

CECHY I ROZWÓJ KONCEPCJI SYSTEMU JURYSDYKCJI MIESZANEJ

W historii prawa termin „jurysdykcja mieszana" pojawia się, zdaniem niektórych autorów, już w starożytności. Twórcy, którzy zajęli się problemem systemu mieszanego na przestrzeni ostatniego stulecia, termin ten zapożyczyli ze starożytnej Grecji oraz Rzymu. Znane są przykłady specjalnych trybunałów, które rozsądzały spory pomiędzy stronami (obywatelami i cudzoziemcami) pochodzącymi z różnych porządków prawnych. Trybunały te nazywane są niekiedy sądami „jurysdykcji mieszanej" (Palmer, „Quebec" 328).

Narodzenie się koncepcji jurysdykcji mieszanej we współczesnym znaczeniu zmieniło klasyczny, dwubiegunowy obraz spoglądania na porządki prawne świata. Przez długi czas rozróżniano jedynie dwa odrębne systemy: kulturę kontynentalnego prawa stanowionego, mającego korzenie w prawie rzymskim oraz anglosaskie *common law*, odwołujące się do zwyczajów i precedensów sądowych. Do wieku XX w doktrynie studiów porównawczych nie znajdywano wiele miejsca na badania pewnych hybryd prawnych, czyli takich systemów, w których – w ramach jednego porządku, ale w różnych gałęziach prawa – zauważalne są cechy obu systemów. Krzyżówki *common law* i prawa kontynentalnego jednak występowały a niektóre z nich miały za sobą długą historię swojego istnienia. Nieuniknionym stało się rozpoczęcie traktowania ich jako zagadnienia wartego uwagi.

Odejście komparatystów prawa od bipolarnego postrzegania systemów nastąpiło na początku XX wieku. Przed tym okresem, takie regiony jak Quebec, Szkocja czy dzisiejsza Republika Południowej Afryki, postrzegane były zaledwie jako pewne fenomena prawne, niezrozumiałe i mylące. Systemy takie nie były nazwane i, co do zasady, nie znajdowały swojego miejsca w dorobku literatury prawniczej. Odkrycie i rozwinięcie badań nad ideą systemu jurysdykcji mieszanej zawdzięcza się kilku autorom zajmującym się prawem porównawczym: F. P. Waltonowi, R. W. Lee, M. S. Amosowi, F. H. Lawsonowi oraz T. B. Smithowi.

W 1901 r. brytyjski profesor, prawnik F. P. Walton, związany z montrealskim uniwersytetem McGill, zwrócił uwagę badaczom prawa na istnienie w pewnych regionach świata specyficznych konfiguracji prawnych, które stanowiły mieszankę *common law* oraz elementów kontynentalnego prawa cywilnego. We wczesnym okresie swoich badań Walton skupił się na prawie prywatnym Szkocji, Luizjany i Quebecu. Głównym wnioskiem jego badań było zaobserwowanie, iż tereny te, pod względem występującego tam systemu prawa, zajmowały pozycję gdzieś pomiędzy prawem *common law* a stanowionym prawem cywilnym (Palmer, „Quebec" 326).

Kolejny z prawników, R. W. Lee, również związany z montrealskim McGillem, przedstawił w jednym ze swoich artykułów pt. „The Civil Law and the Common Law – A World Survey" mapę świata w której podzielił państwa na te, w których przeważa *common* lub *civil law*. Dodatkowo wyróżnił jednak regiony, które nazwał – używając po raz pierwszy w literaturze tego sformułowania – „jurysdykcją mieszaną" (Palmer, „Mixed Legal Systems" 106). Obszary eklektyczne obejmowały na rysunku Lee: w Ameryce Północnej Quebec oraz Luizjanę, w Ameryce Południowej Gujanę Brytyjską, w Europie Szkocję, w Azji Cejlon, zaś w Afryce dzisiejszą Republikę Południowej Afryki, Sudan oraz Egipt (Palmer, „Quebec" 328). Było to pierwsze graficzne przedstawienie rozproszonych po całym świecie regionów, w których dochodziło do trwałej interakcji znanych porządków prawnych. Lee poszedł w swoich wnioskach krok dalej niż Walton i postawił tezę zgodnie z którą mieszane jurysdykcje powstają w efekcie „walki" pomiędzy dwoma systemami prawnymi. Zdaniem tego autora kontynentalne prawo cywilne zwykle stanowi bazę i znajduje się w pozycji defensywnej w stosunku do agresywnych wpływów *common law* (Palmer, „Quebec" 328). Badania nad systemami mieszanymi z biegiem lat poszerzali Sir M. S. Amos, specjalista prawa porównawczego, specjalizujący się w prawie egipskim, prawie stanowiącym mieszankę wpływów francuskich, islamskich i brytyjskich oraz F. H. Lawson, badacz prawa szkockiego, który dostrzegł w badaniach komparatystycznych jurysdykcji mieszanych ogromny walor edukacyjny i wyzwanie dla teoretyków prawa (Palmer, „Quebec" 330).

Pierwszym autorem, który w 1963 roku użył sformułowania „mixed jurisdiction" w pracy naukowej oraz podjął się stworzenia definicji systemu w dzisiejszym rozumieniu był T. B. Smith (Palmer, „Mixed Legal Systems" 108). Smith bardzo ostrożnie posługiwał się nazwą i skupił swoje zainteresowania na Szkocji, Quebecu, Luizjanie, które to regiony odwiedzał w ramach swoich badań (wykluczając z grupy np. Egipt). Jurysdykcję mieszaną zdefiniował jako region o systemie, który u swojego podłożona posiada prawo stanowione, jednak znalazłszy się historycznie pod presją prawa anglosaskiego,

przejął je w sferze prawa publicznego i poddał się pewnym jego wpływom w zakresie prawie prywatnego (Palmer, „Quebec" 331).

Kanadyjski profesor prawa W. Tetley ideę systemów mieszanych prezentował jeszcze inaczej. Trafnie twierdził, że zarówno *common law* jak i *ius civile* wchodzą bowiem do jednego kręgu kultury prawnej Świata Zachodniego i dlatego możliwe jest ich współegzystowanie obu porządków na jednym terytorium (612). Tetley kładł nacisk na wyróżnienie cech, które wchodzą we wzajemną interakcję i ulegają mieszaniu pomimo (pozornie ścisłego) podziału sfer prawa na publiczną i prywatną. Podstawowymi właściwościami obu systemów, które ulegają wzajemnym wpływom w mieszanych formacjach prawnych według Tetleya stały się, m.in.: kontrast jurysprudencji: prawa stanowionego z doktryną *case law*, zasada *stare decisis*, różne metody pracy sędziego, inny sposób pracy praktyków i kodyfikatorów (technika sporządzania dokumentów i aktów prawnych), odmienne sposoby interpretacji prawa czy rozumienia podstawowych koncepcji zasad prawnych (613-18).

Współcześnie za jednego z największych badaczy systemów mieszanych uznać można Vernona Palmera, który systemy mieszane, wyodrębnione wcześniej przez przytoczonych wyżej badaczy, nazywa „trzecią rodziną prawa". Terminu tego używa w celu wyróżnienia pewnej grupy rejonów, którym przypisać można szczególne cechy porządku hybrydowego. W tym klasycznym rozumieniu jurysdykcji mieszanych do rodziny Palmer zalicza kilkanaście terytoriów, z których dwanaście jest niepodległymi krajami (w tym największe: Republika Południowej Afryki, Filipiny i Sri Lanka), a pewne jednostki dysponują dużą autonomią w ramach państw (tutaj Szkocja, Quebec, Louisiana, Puerto Rico) (Palmer, „Introduction" 5).

DEFINICJA PLURALISTYCZNA SYSTEMU MIESZANEGO

Przedstawione wyżej opisy jurysdykcji mieszanej składają się na definicję tego pojęcia w rozumieniu klasycznym. Prócz niej w doktrynie pojawiło się także pojęcie pluralizmu jurysdykcji mieszanych, którego zwolennicy sięgają do zdecydowanie szerszego fenomenu prawnego krzyżujących się porządków prawnych. W ramach terytoriów o systemie hybrydowym zamieszczają o wiele szerszy krąg regionów. Do definicji jurysdykcji mieszanych opartych na *common law* oraz kontynentalnym prawie stanowionym koncepcja pluralistyczna dodaje elementy prawa zwyczajowego. Zdaniem pluralistów w systemie jurysdykcji mieszanej występują więc normy nie tylko wynikające z regulacji państwowych, ale także wszelkie inne, nieuznawane oficjalnie przez państwo, często partykularne i nietrwałe, zwyczaje oraz praktyki

(Palmer, „Mixed Legal Systems" 112). Ta wersja definicji jurysdykcji mieszanej może być uzasadniona. Podejmuje bowiem próbę przedstawiania pewnych regionów Afryki czy Azji, gdzie przeróżne prawa koegzystują obok siebie a prawo państwowe niekoniecznie posiada pozycję dominującą (113). Kiedy skupiamy się jednak na charakterystyce terytoriów państw kultury Zachodu podejście pluralistyczne wydaje się być zbyt szerokie. W zasadzie każdy z systemów obowiązujących na świecie uznać można za jurysdykcję mieszaną. Istnieje niezliczona liczba kombinacji w jakich pozostawać mogą prawa a już samo istnienie różnych norm na danym terytorium, wedle zwolenników przedstawianej koncepcji, jest wystarczające dla przyjęcia jurysdykcji mieszanej (113).

Oczywiście trudno jest jednak mówić o systemie czystym, bez jakichkolwiek wpływów czy elementów prawa obcego. W literaturze komparatystyki prawniczej, krytycy podejścia pluralistycznego podnoszą, że uznając tę definicję niemożliwym byłoby porównawcze spojrzenie na porządki prawne. Każde z badanych terytoriów posiadałoby niezliczoną ilość praw, w wielu przypadkach nie do końca nawet powszechnie znanych (Palmer, „Mixed Legal Systems" 113). Takie podejście zdecydowanie utrudnia zarysowanie ogólnych cech charakteryzujących mieszany porządek prawny. Wskazywaną wadą przyjmowania koncepcji pluralistycznej jest także próba zastosowania tego podejścia do opisywania relacji prawnych funkcjonujących w Unii Europejskiej i mylące łączenie tej koncepcji jurysdykcji mieszanej z innym zagadnieniem, harmonizacją prawa (114).

Z drugiej strony, dla przedstawienia zalet spojrzenia pluralistycznego, przytoczyć można przykład Quebecu, gdzie przyjęcie klasycznej definicji jurysdykcji mieszanej stanowiłoby pewne uproszczenie opisu tamtejszego systemu prawa. W Quebecu żyje co najmniej jedenaście grup ludności rodzimej, które zamieszkują jedną trzecią terytorium dzisiejszej prowincji (Palmer, „Quebec" 336). Podejście pluralistów pozwala zauważyć w funkcjonującym porządku prawnym prowincji kultury prawne owych grup. Tradycje prawne ludności rdzennej w literaturze prawa porównawczego trafnie nazywa się zresztą „trzecią tradycją prawną" Kanady (336). Pluralizmowi nie można więc odmówić wielce pozytywnej cechy, jaką jest odejście od etnocentrycznego spojrzenia na badanie systemu prawa i budowanie obrazu porządków prawnych w szerokiej perspektywie.

W celu przejrzystego i czytelnego opisu systemu jurysdykcji mieszanej pozostaniemy jednak przy klasycznym rozumieniu tego pojęcia, badając związki pomiędzy *common law* a prawem kontynentalnym. Systemy prawne obejmujące swoim zasięgiem wszelkie normy działające w praktyce na danym terenie, choć stanowią oczywiście przykłady mieszanego systemu prawa, niekoniecznie można zawężać do terminu „jurysdykcji mieszanej".

GŁÓWNE CECHY SYSTEMU JURYSDYKCJI MIESZANEJ

Teorie dotyczące jurysdykcji mieszanych są koncepcjami młodymi a analiza pewnych cech tych systemów będzie z czasem zdecydowanie bardziej rozbudowywana i szerzej opracowywana. Przytoczona wcześniej definicja zaproponowana przez Smitha nie jest jedyną i absolutną próbą zdefiniowania tego systemu. W dobry sposób definicję porządku mieszanego ujmuje Palmer pisząc, iż system ten, w klasycznym ujęciu, jest po prostu dualistycznym porządkiem prawnym składającym się z dwóch sprzężonych i mających na siebie wpływ tradycji: systemu prawa kontynentalnego oraz *common law*. Strukturalnie Palmer przedstawia ten system jako stanowione prawo cywilne (obejmujące swoim zakresem regulacje ogólne, prawo rodzinne, spadkowe oraz kontraktowe) oraz prawo publiczne (karne i administracyjne) wywodzące się z anglo-amerykańskiego porządku *common law*. Obie sfery Palmer uważa za luźno od siebie oddzielone, ale posiadające łatwo zauważalne dla postronnego obserwatora dominujące cechy jednego z dwóch porządków prawnych („Introduction" 11-12).

W wyżej przytoczonym rozumieniu Palmer przedstawia szereg znamion, którymi charakteryzuje się „trzecia rodzina prawa". Do najważniejszych należą:

– występowanie na danym terenie prawa cywilnego wywodzącego się z tradycji rzymskich i kanonicznych, obok którego w toku historii pojawiło się *common law*: prawo anglosaskie czy to wersji angielskiej jak w Quebecu, czy amerykańskiej jak w przypadku Luizjany, Puerto Rico czy Filipin („Introduction" 7);

– pojawienie się instytucji działających według zasad *common law*, które musiały dopasować się do zastanego systemu i przez to nie zachowały czysto anglosaskiego charakteru nabierając pewnych cech systemu stanowionego prawa kontynentalnego („Mixed Legal Systems" 111);

– zastąpienie procedury cywilnej taką, w której dominują cechy systemu *common law* (111);

– nabieranie precedensowego charakteru orzeczeń sądowych wydawanych w systemie prawa stanowionego (111);

– wpływ *common law* na materialne prawo stanowione według pewnego utartego wzoru, podążającego przewidywalnymi ścieżkami (111);

– przejście norm prawa handlowego w stronę tradycji bardziej wydolnej gospodarczo (czyli z reguły odejście od prawa stanowionego na rzecz *common law*) (111);

– wykształcenie się swoistej grupy prawników przystosowanej do pracy w mieszanym systemie (111);

– występowanie podobnych procesów, które doprowadziły do powstania dualizmu prawnego na danym terytorium (111).

Rozwijając ostatni z punktów przytoczonych przez Palmera zauważyć można, iż wiele regionów o jurysdykcji mieszanej wywodzi swoje pochodzenie z okresu kolonialnego. Metropolie macierzyste, takie jak Francja czy Hiszpania, osadzały kolonię w kręgu tradycji prawa cywilnego. W toku historii regiony te zostały podbite, sprzedane czy scedowane i trafiały w ręce państw charakteryzujących się tradycją *common law*. Na zdobyte tereny z reguły odgórnie narzucano anglosaskie reguły prawa publicznego (Palmer, „Quebec" 337). Nowe władze podejmowały także próby całościowego narzucenia własnego systemu prawnego, napotykały jednak widoczny sprzeciw podbitej ludności. W związku z tym, często wynikiem zwykłej kalkulacji politycznej, postanawiano pozostawić w regionie funkcjonujący system kontynentalnego prawa cywilnego. Prawo państwa podbitego zostawało w mocy tak długo póki nowa władza wprost go nie derogowała (339).

Biorąc pod uwagę datę powstania porządków hybrydowych, za pierwsze miejsce występowania takiego systemu uznaje się Szkocję, która przyjęła elementy *common law* po 1707 roku, czyli powstaniu Wielkiej Brytanii. Kolejnym regionem stał się Quebec po 1763 r., później do „rodziny" dołączyła Malta (1801-1812) oraz Luizjana (1803-1812) (Palmer, „Introduction" 5).

Powstały system połączyć musiał dwie, odległe od siebie kultury prawne. Pojawienie się jurysdykcji mieszanej wymagało stopniowych zmian na różnych polach prawa: od kwestii technicznych takich jak budowa kodeksów, po stworzenie odpowiednich dróg kształcenia przyszłych prawników. Z jednej strony dochodziło więc do trwałego krzyżowania się porządków i budowania ich nowej konfiguracji. Z drugiej strony w systemie już na zawsze miało być obecne ciągłe rozróżnianie i lawirowanie pomiędzy prawem publicznym *common law* a prawem prywatnym systemu prawa stanowionego (Palmer, „Mixed Legal Systems" 110). Taki bijuralizm stał się trwałą cechą jurysdykcji mieszanych. Jego obecność jest oczywista dla wszystkich zajmujących się tematem praktyków i teoretyków prawa.

Obok współistnienia dwóch porządków prawnych i widocznej w związku z tym specyficznej struktury prawnej, za kolejny atrybut jurysdykcji mieszanych uważa się czasem powiązanie psychologiczne – związanie ludności danego terytorium ze znaną sobie pierwotnie sferą stanowionego prawa cywilnego (Palmer, „Quebec" 341). O wiele łatwiejszym jest porzucenie znanych sobie reguł w kwestii prawa publicznego i milczące zezwolenia na zmianę tych zasad. Prawo prywatne, będące o wiele bliżej obywatela, stanowi zwykle wartość godną większej ochrony. Dlatego też,

prócz widocznych procesów ewolucji instytucji i struktury systemu prawnego, mówi się o systemie mieszanych w takich miejscach jak Quebec, Luizjana czy Szkocja, gdzie istnieje bardzo silny element narodowego, etnicznego przywiązania do danego porządku. W związku z tym nigdy pod uwagę jako jurysdykcji mieszanej nie brano terenów Teksasu czy Kalifornii, gdzie wielki wpływ w historii prawa miało prawo hiszpańskie, ale mieszkańcy nie dość silnie i świadomie byli w stanie bronić wpływów znanych sobie norm (342). Podejście mieszkańców regionu pielęgnujących znane tradycje prawne i mających ku temu możliwości stanowi więc niezaprzeczalną cechę systemu jurysdykcji mieszanej.

Pomimo wymienionego szeregu cech wspólnych, wyróżniających system mieszany na tle istniejących wcześniej porządków, nie należy jednak zapominać, że charakterystyka każdego z regionów jurysdykcji mieszanej wynika z wielu czynników a przedstawione wyżej znamiona są zdecydowanie pewnym uproszczeniem mającym na celu ukazanie ogólnej koncepcji jurysdykcji mieszanej. Wiek funkcjonowania systemu, kraj pierwotnej tradycji czy siła nastrojów nacjonalistycznych to tylko niektóre z faktorów wpływających na indywidualny opis terytorium. Różnie odbywał się, i w różnym stopniu wciąż zachodzi, proces interakcji pomiędzy prawem cywilnym a *common law*. Po raz kolejny powołując się na badania Palmera, stwierdzić można, iż szczególny wpływ na zmiany prawa cywilnego spowodowany pojawieniem się w danym regionie drugiego, obcego porządku zawdzięcza się tzw. powtórnej recepcji *common law*. Przez pojęcie to Palmer rozumie wpływ *common law* niebędący dziełem pierwotnego podbicia przez obce państwo które utworzyło system mieszany, ale prawotwórczą rolę sędziów, naukowców oraz legislatorów, czyli ewolucyjny, nieplanowany proces wnikania elementów prawa precedensowego w sferę prawa stanowionego („Quebec" 345).

SYSTEM JURYSDYKCJI MIESZANEJ W QUEBECU ORAZ SYTUACJA PRAWNA POZOSTAŁYCH PROWINCJI FEDERACJI

Dziewięć z dziesięciu prowincji kanadyjskich oraz trzy terytoria pozostają w kręgu tradycji anglosaskiego *common law*. Dwie prowincje Nadatlantyckie (Nowy Brunszwik oraz Wyspa Księcia Edwarda) powstały jako kolonie angielskie, w których automatycznie przejmowano prawo statutowe oraz *common law* znane Wielkiej Brytanii. Trochę inaczej wyglądała sytuacja w Nowej Szkocji, której teren w historii należał na zmianę to do Francji, to do Brytyjczyków, jednak w związku z całkowitym pozbyciem się z tych terenów

elementu francuskiego w akcie z 1759 r. wprowadzono na całości terytorium prawo brytyjskie (Walton 213). Dzisiejsze Ontario przejęło ten system w momencie odłączenia się Górnej Kanady od Prowincji Quebecu w 1791 r. Bardzo prędko, bo już w następnym roku, władze kolonii oficjalnie zastąpiły francuskie prawo cywilne prawem angielskim (213). W Kolumbii Brytyjskiej, kolejnej z późniejszych prowincji powstałej przed 1867 r., uznane zostało za obowiązujące z datą 19 listopada 1858 r. Zaś w prowincjach preryjnych (Manitoba, Alberta, Saskatchewan) oraz Terytorium Jukonu recypowano je oficjalnie dnia 15 lipca 1870 r. (213). Pozostałe, niewymienione jednostki, również w toku swojej historii przyjmowały porządek *common law*. Prowincja Quebec pozostała regionem wyjątkowym, charakteryzującym się występowaniem na swoim terytorium prawa prywatnego zakorzenionego w kulturze kontynentalnej.

CECHY SYSTEMU MIESZANGEO WYSTĘPUJĄCEGO W QUEBECU

Quebec od początku prowadzenia badań nad koncepcją systemu jurysdykcji mieszanej przejawiał wszelkie cechy charakterystyczne dla hybrydy omawianych porządków prawnych. Zauważył to już w swoich pracach pierwszy z wielkich badaczy tego systemu, F. P. Walton.

W 1763 r. populacja Quebecu, ówczesnej Nowej Francji przejętej przez Brytyjczyków, wynosiła około siedemdziesięciu tysięcy obywateli francuskojęzycznych, katolików o silnym przywiązaniu do tradycji prawa francuskiego. Brytyjscy osadnicy stanowili wówczas nie więcej niż kilka procent populacji, mimo to nieustannie zabiegali o przyznanie pierwszeństwa prawu *common law*. Jak dziś wiemy, całkowitej implementacji tego sytemu nie udało się nigdy osiągnąć. Od czasu zniknięcia z map świata Nowej Francji region dzisiejszego Quebecu stał się areną starcia dwóch porządków prawnych, z których żadnemu nie udało się uzyskać dominującej pozycji (Walton 213). Po pierwsze, wszelkie próby zmian prawa spotykały się z silną opozycją ze strony *Canadiens*. Po drugie pozwolenie kanadyjskim Francuzom na zachowanie własnego prawa stanowiło rozwiązanie stricte polityczne, gwarantujące lojalność i ewentualne wsparcie Frankofonów w obawie ataków tworzących się Stanów Zjednoczonych czy rewolucyjnej Francji (Palmer, „Quebec" 338).

Specyficzny charakter prawa Quebecu objawił się tym, iż powtórna recepcja prawa *common law* miała o wiele mniejszy wpływ niż w innych rejonach jurysdykcji mieszanych takich jak Luizjana czy Szkocja. Proces przejmowania pewnych elementów *common law* w późniejszym okresie

istnienia prowincji nie wynikał z roli sędziów, jak to z reguły miało miejsce w pozostałych rejonach *mixed jurisdiction*. Sędziowie quebeccy bardzo silne opierali się na znanej sobie doktrynie francuskiego prawa cywilnego i zapobiegliwie bronili odrębności swojego prawa cywilnego. Działalność mającą na celu implementację elementów *common law* w Quebecu miał przejawiać ustawodawca (Palmer, „Quebec" 345). Na przestrzeni lat quebeckie Zgromadzenie Narodowe nie wykazywało się jednak aktywnością w tym kierunku, skutecznie powstrzymując prowincję przed głębokimi interakcjami z anglosaskim systemem prawa. W związku z powyższym Quebec, w przeciwieństwie do innych państw jurysdykcji mieszanej, efektywnie oparł się silnym wpływom prawa anglosaskiego na prawo zobowiązań. Jak nigdzie indziej (sic) w Quebecu np. nie przyjęła się nigdy instytucja tzw. *promissory estoppel* a tamtejsze prawo zobowiązań efektywnie oparło się anglosaskim koncepcjom w kwestii kontraktowania (346).

Zauważalne w systemie Quebecu jest także kilka innych cech, bardzo jaskrawych w porównaniu do innych państw jurysdykcji mieszanej. Nigdzie indziej nie występowało w historii tak wielkie oddanie czystości prawu, jakie w okresie tzw. *la survivance* przejawiali mieszkańcy tej prowincji. Podstawowym celem quebeckich prawników oraz sędziów było utrzymanie prawa francuskiego w jak najbardziej nienaruszonej formie. Głównym dążeniem stało się zachowanie sztywnego rozdziału pomiędzy sferą prawa prywatnego i publicznego (Palmer, „Quebec" 348). Niepodważalna wiara w to, że system prawa cywilnego jest układem zamkniętym i może w niezmienionej formie funkcjonować przez dziesiątki lat była idealistycznym wyobrażeniem francuskojęzycznych jurystów. W związku z powyższym sędziowie Quebecu długo powstrzymywali się od (widocznych w innych jurysdykcjach mieszanych) formułowania swoich orzeczeń w formie precedensów znanych *common law* (349).

W prawniczej literaturze komparatystycznej podnosi się również, iż Quebec, najlepiej z wszystkich rejonów jurysdykcji mieszanej, wpasował się w system bijuralny. Duża decentralizacja państwa kanadyjskiego (a dodatkowo ciągła walka Quebecu o jeszcze większą autonomię), szereg własnych instytucji oraz silna pozycja języka francuskiego pomagają od dziesięcioleci wspierać rozwój dwóch tradycji prawnych niezależnie od siebie, tworząc rodzaj pewnej dwuwładzy (Palmer, „Quebec" 350). W Kanadzie obowiązują dwa języki oficjalne, co w kwestii prawnej oznacza, że wszelkie akty, zarówno na stopniu prowincji jak i federacji muszą być publikowane w obu językach, francuskim i angielskim. Brak supremacji jednego z nich doskonale wspiera istniejący w Quebecu system jurysdykcji mieszanej. Powstrzymuje to, na przykład, zastępowanie terminologii cywilistycznej nomenklaturą anglosaską widoczne w amerykańskiej Luizjanie. Działania parlamentu prowincji, Zgromadzenia

Narodowego, również uznać można za czynnik, który skutecznie hamuje wpływ *common law* pozostałych prowincji Kanady i sąsiadujących Stanów Zjednoczonych. Podobną funkcję przypisuje się sądom. Zgodnie z konstrukcją kanadyjskiego systemu sądownictwa orzekają one samodzielnie we wszelkich sprawach na poziomie prowincji. Z kolei dzięki temu, że w Sądzie Najwyższym zasiada trzech sędziów reprezentujących Quebec, kontynentalne zasady cywilne znajdują swoje miejsca w decyzjach najwyższej hierarchii sądowniczej (348-50). Wszystko to sprawia, iż Quebec zachowuje swój niezmienny charakter i nie wtapia się w większy organizm państwowy, tak jak ma to często miejsce w innych regionach jurysdykcji mieszanej.

WZAJEMNE WPŁYWY *COMMON LAW* I *IUS CIVILE*

Jedną z przedstawionych wcześniej cech systemu mieszanego jest przenikanie się obu porządków prawnych i ich wzajemna dyfuzja. Przykład Szkocji prezentuje, że możliwym jest trwałe połączenie *common law* z ideami znanymi prawu kontynentalnemu i tworzenie precedensów na podstawie norm abstrakcyjno-generalnych. W ten sposób w związku ze sprawą *Donoghue v. Stevenson* z 1932 r. stworzono ogólne zasady tzw. *duty of care*, które przyjęły się zarówno w szkockich koncepcjach prawa zobowiązań pochodzącego z kręgu *ius civile* jak i powszechnych regułach znanych *common law*. Idąc za tym przykładem możliwość interakcji pomiędzy dwoma systemami w drodze tworzenia z precedensów pewnych zasad form kodeksowych wydaje się być całkiem prosta. Byłoby to jednak zbyt wielkie uproszczenie – praw nie konstruuje się w ten sposób (Tjaden, „Legal System"). Z reguły proces przenikania się dwóch systemów jest procedurą długotrwałą i często nawet nieuświadomioną przez twórców prawa oraz zwykłych obywateli. Potwierdzają to przykłady wpływu *common law* na prawo cywilne Quebecu.

Dla ilustracji jedynie, bo szczegółowych regulacji można znaleźć bardzo wiele, warto przytoczyć parę podstawowych elementów, które quebeckie prawo cywilne przejęło z systemu *common law*. Już na początku koegzystowania obok siebie obu porządków, np. interpretacja zniesławienia w wyrokach sądów Quebecu przybrała formy znane *common law* – rozumienie winy oraz ewentualne sposoby obrony pozwanego zaczerpnięte zostały z doktryny brytyjskiej (Fuglinszky 13). Odrzucono także koncepcję obiektywnej odpowiedzialności znanej prawu francuskiemu. Z czasem przejęto brytyjską doktrynę dotyczącą zadośćuczynienia i dopuszczono nawet instytucję tzw. *punitive damages*, czyli przyznawania dodatkowego zadośćuczynienia, prócz otrzymanego odszkodowania (choć w Quebecu otrzymuje się go w sumach zdecydowanie mniejszych niż w pozostałych

prowincjach kraju) (26). W Quebecu widoczny jest również wpływ większej efektywności prawa *common law* i przejęcie cech anglosaskich np. w kwestii odpowiedzialności menadżerskiej (13). W kwestii prawa materialnego widać jednak, że wpływy *common law* istnieją głównie w sferze praktyki prawa, np. kryteriów interpretacji pewnych instytucji. Instytucje anglosaskie niekoniecznie są przejmowane w drodze tych późniejszych rozwiązań kodeksowych. Tendencje quebeckich prawników w stronę utrzymania czystości prawnej, przynajmniej w kwestii zawartości merytorycznej kodeksów, co do zasady, więc się utrzymują (jednym z wyjątków jest podany wyżej przykład wprowadzenia w kodeksie *punitive damages*).
O wiele większym wpływie na reguły znane prawu cywilnemu można mówić w sferze procedury cywilnej, regulowanej na wyłączność przez prowincję, jednak nieoddzielonej od wpływów prawa brytyjskiego. Poza szeregiem zmian w klasycznym procesie znanym prawu francuskiemu warto wspomnieć jedną kwestię, wprowadzoną niejako odgórnie. Ogromną zmianą dla Quebecu, która płynnie pojawiła się w systemie prawnym, były bowiem reguły dotyczące odpowiedzialności funkcjonariuszy państwowych za szkody wyrządzane w związku z pełnieniem funkcji. Francuski system prawa pociągał do odpowiedzialności przed specjalne trybunały (Tribunal des Conflits), podczas gdy prawo angielskie narzuciło pośrednio swoje reguły, które wprowadzały odpowiedzialność urzędników przez sądami zwykłymi (Walton 222).

Co ciekawsze, gdy mówi się o przenikaniu dwóch porządków prawnych nie powinno się pominąć również wpływu quebeckiego prawa cywilnego na *common law* występujące w reszcie kraju. Jest to fenomen tamtejszego systemu jurysdykcji mieszanej na skalę światową. Już od początku XX wieku zauważalne były wpływy prawa prywatnego Quebecu na regulacje w pozostałych częściach państwa. Choć quebeccy prawnicy uporczywie odmawiali udziałów w konferencjach Canadian Bar Association (w obawie przed napływem elementów *common law* wewnątrz swojego prawa), członkowie komisji tworzących prawa w różnych częściach federacji przejęli do swoich prowincji co najmniej kilka reguł wywodzących się stricte z prawa Quebecu. Legitymizacja dzieci przez późniejsze małżeństwo rodziców czy zastąpienie *contributory negligence* odpowiedzialnością solidarną za wspólnie spowodowany delikt uważa się za najważniejsze przykłady wpływu prawa Quebecu na resztę państwa kanadyjskiego (Fabre-Surveyer 660). Także odszkodowanie za szkody prenatalne po raz pierwszy zastosowane było w Quebecu i dopiero z czasem przejęte w reszcie kraju (w sprawie *Montreal Tramways Co. v. Leveille* z 1933 roku, w Ontario przejęte dopiero w 1972) (Fuglinszky 29). Po dzień dzisiejszy widoczny jest także trend wpływów elementów prawa cywilnego na regulacje kanadyjskiego procesu. Kanada przejęła, na przykład, cywilistyczną ścieżkę w kwestii dowodu z prawa

obcego, łagodząc tym samym formalistyczne wymogi procesowe znane *common law* (Tetley 618).

Na podstawie przytoczonych przykładów widać, że Quebec wpisuję się w cechę systemu *mixed jurisdiction*, jaką jest przenikanie się obu systemów prawnych według pewnych przewidywalnych schematów: w sferze prawa zobowiązań, elementów prawa handlowego czy procedury cywilnej. Wyjątkowym wyróżnikiem systemu Quebecu zdaje się być jednak niebagatelny wpływ *ius civile* na prawo cywilne w pozostałych jednostkach federacji. Jest to zjawisko niespotykane w żadnym innym systemie prawnym świata.

BIBLIOGRAFIA

Fabre-Surveyer, Edouard. "The Civil Law in Quebec and Louisiana." *Lousiana Law Review* 1 (1939): 649-64. Print.

Fuglinszky, Adam. "Civil Liability in a Mixed Jurisdiction: Quebec and the Network of Ratio Communis." *Tulane European and Civil Law Forum* 28 (2013): 1-50. Print.

Laidler, Paweł. "The Distinctive Character of Quebec Legal System." *Place and Memory in Canada: Global Perspectives. Third Congress of Polish Association for Canadian Studies and Third International Conference of Central European Canadianists April 30-May 3, 2004, Cracow, Poland: Proceedings*. Ed. Magdalena Paluszkiewicz-Misiaczek, Anna Reczyńska, and Anna Śpiewak. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2005. 277-88. Print.

Palmer, Vernon Valentine. "Introduction to the Mixed Jurisdictions." *Mixed Jurisdictions Worldwide*. Ed. Palmer. Cambridge: Cambridge UP, 2012. 1-93. Print.

---. "Mixed Legal Systems - The Origin of the Species." *Tulane Law Review* 28 (2013): 103-19. Print.

---. "Quebec and Her Sisters in the Third Legal Family." *McGill Law Journal* 54 (2009): 321-51. Print.

Tetley, William. "Mixed Jurisdiction: Common Law vs Civil Law (Codified and Uncodified). Part 1." *Uniform Law Review* 3 (1999): 591-618. Print.

Tjaden, Ted. "Doing Legal Research in Canada - Introduction: The Canadian Legal System." *Law and Technology Resources for Legal Professionals*. 1 Apr. 2008. Web. 4 Apr. 2015.

---. "The Legal System in Quebec." *LawLink* 4 (1999): n. pag. Law-Lib.Utoronto,ca. Web. 31 Mar. 2015. Print.

Walton, Frederick Parker. "The Legal System of Quebec." *Columbia Law Review* 13 (1913): 213-31. Print.

Izabela Świerkot, absolwentka prawa (2015) oraz amerykanistyki (2016) Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W ramach stypendium Copernicus Society of America studiowała jeden semestr w Dickinson College, PA, USA, w roku akademickim 2015-2016. Praca magisterska Izabeli Świerkot pt. „Pozycja ustrojowa oraz system prawa Quebecu", napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja Dziadzio i obroniona w czerwcu 2015 roku na Wydziale Prawa i Administracji UJ, została wyróżniona w 2016 roku w konkursie im. prof. Nancy Burke na najlepszą polską pracę magisterską o tematyce kanadyjskiej organizowanym przez Polskie Towarzystwo Badań Kanadyjskich.